Research Article

The Iranian Journal of Health Insurance | Volume 6, Issue 3, Autumn 2023 | Pages: 173-180

journal.ihio.gov.ir

Factors Affecting the Level of Poverty and Inequity of Urban and Rural Households in Iran

Hasan Varmazyar[1] PhD, Farhad Ghaffari[1*] PhD, Ali Akbar Fazaeli[2,3] PhD, Taghi Torabi[1] PhD

[1] Department of Economics, School of Management and Economics, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
[2] Department of Health Management, Policy and Economics, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
[3] Health Information Management Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

***Correspondence to:** Farhad Ghaffari, Email: ghaffari@srbiau.ac.ir

Received: July 3, 2023 **Revised:** September 24, 2023 **Accepted:** October 28, 2023 **Online Published:** November 25, 2023

Abstract

Introduction: Economists have always sought to discover the factors that cause poverty, because by understanding these factors, they can plan to reduce poverty. The purpose of this study is to determine the poverty line and the factors affecting it in the year 2021.

Methods: In the present study, only the line and its indicators were estimated by the data of urban and rural households' expenditure and income plan in the year 2021 and using the linear expenditure system (LES), and the determining factors of poverty were investigated. Also, the impact of the probability of poverty on the characteristics of the households was investigated using the probit model with Stata17 software.

Results: The poverty line for a household in 2021 was calculated as 73,980,000 Rials. The highest reduction in the probability of household poverty is related to the level of education of the head of the household. With the increase of each unit of education level, the probability of facing poverty in the household will decrease by 23.1 percent. After that, the number of working people in the household has the highest effect in reducing the probability of household poverty with a decrease of 19.9 percent. Among these variables, in terms of the household, having health insurance has the least effect in preventing the household from becoming poor.

Conclusion: The gender of the head of the household is effective in reducing poverty. Also, in households where the head is younger, the probability of poverty increases. More support for young people and creating more favorable conditions for their employment is necessary to reduce poverty. Increasing the level and depth of insurance coverage will also be effective in reducing poverty.

Keywords: Poverty Level, Socioeconomic Factor, Health Inequities, Households

Highlights

1. The average poverty line for an Iranian household in 2021 was seven million three hundred thousand Tomans.
2. Health insurances have been less effective in preventing household poverty than other investigated factors.

Citation:
Varmazyar H, Fazaeli AA, Torabi T, Ghaffari F. Factors affecting the level of poverty and inequity of urban and rural households in Iran. Iran J Health Insur. 2023;6(3):173-80.

Copyright © 2023 The Author(s); Published by National Center for Health Insurance Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

مقاله پژوهشی

فصلنامه علمی- پژوهشی بیمه سلامت ایران | دوره ۶، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۲ | صفحات ۱۷۳ تا ۱۸۰

عوامل مؤثر بر سطح فقر و نابرابری خانوارهای شهری و روستایی ایران

حسن ورمزیار[۱] PhD، فرهاد غفاری[۱*] PhD، علی‌اکبر فضائلی[۲،۳] PhD، تقی ترابی[۱] PhD

[۱] گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
[۲] گروه مدیریت، سیاست‌گذاری و اقتصاد سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
[۳] مرکز تحقیقات مدیریت اطلاعات نظام سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

[*] **نویسنده مسئول:** فرهاد غفاری، پست الکترونیک: ghaffari@srbiau.ac.ir

دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۲ **تصحیح:** ۱۴۰۲/۰۷/۰۲ **پذیرش:** ۱۴۰۲/۰۸/۰۶ **انتشار آنلاین:** ۱۴۰۲/۰۹/۰۴

چکیده

مقدمه: اقتصاددانان همواره به دنبال کشف عواملی که فقر را ایجاد می‌کنند، بوده‌اند، زیرا با درک این عوامل، می‌توانند برای کاهش فقر برنامه‌ریزی کنند. هدف از این مطالعه برآورد خط فقر و عوامل مؤثر بر آن در سال ۱۴۰۰ است.

روش بررسی: در پژوهش حاضر به‌وسیله داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۴۰۰و با استفاده از سیستم مخارج خطی (LES) خط فقر و شاخص‌های آن برآورد شده و عوامل تعیین‌کننده فقر مورد بررسی قرار گرفت. همچنین تأثیرپذیری احتمال ایجاد فقر از ویژگی‌های خانوارها به وسیله مدل پروبیت و با نرم‌افزار Stata ویرایش ۱۷ بررسی شد.

یافته‌ها: خط فقر برای یک خانوار در سال ۱۴۰۰ معادل ۷۳,۹۸۰,۰۰۰ ریال محاسبه شده است. بالاترین کاهش احتمال فقر خانوارها، با میزان تحصیلات سرپرست خانوار مرتبط است. با افزایش هر واحد از سطح تحصیلات، احتمال مواجهه با فقر خانوار ۲۳/۱ درصد کاهش خواهد یافت. پس از آن، تعداد افراد شاغل در خانوار با کاهش احتمال ۱۹/۹ درصد، دارای بالاترین اثر در کاهش احتمال فقر خانوار است. بعد خانوار و برخوردار بودن از بیمه درمانی کمترین اثر را در جلوگیری از فقیر شدن خانوار دارند.

نتیجه‌گیری: جنسیت سرپرست خانوار در کاهش فقر مؤثر است. همچنین در خانوارهایی که سرپرست دارای سن پایین‌تری است، احتمال فقر افزایش می‌یابد. حمایت بیشتر از جوانان و ایجاد شرایط مساعدتر به‌منظور اشتغال آنها برای کاهش فقر ضروری است. افزایش سطح و عمق پوشش بیمه‌ای نیز در کاهش فقر مؤثر خواهد بود.

واژگان کلیدی: سطح فقر، عوامل اقتصادی و اجتماعی، نابرابری‌های بهداشتی، خانوارها

نکات ویژه

۱- میانگین خط فقر برای خانوار ایرانی در سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۷ میلیون و سیصد هزار تومان بوده است.
۲- بیمه‌های درمانی در جلوگیری از فقر خانوار اثر کمتری نسبت به سایر عوامل بررسی‌شده داشته‌اند.

مقدمه

فقر به فقدان دسترسی افراد جامعه به حداقل لازم ضروریات زندگی اشاره دارد و چیزهایی که با فقدان آنها حیات و بقای انسانی با خطر نیستی روبه‌رو شود. فقر به تمام عواملی که آزادی انتخاب انسان را در مقابل خواسته‌های معقول او محدود می‌کند و امنیت انسانی او را به چالش می‌کشاند، اشاره دارد. پدیده‌هایی چون، بیکاری، درآمد کم، بی‌سوادی و کم‌سوادی، نبود امکانات بهداشتی، فقدان دسترسی به سازمان‌ها و مراکز مهم تصمیم‌گیری، نبود فضای آموزشی و تفریحی و ورزشی به شدت با تعریف فقر در ارتباط هستند [۱].

می‌توان عوامل وجود فقر را به دو دسته عوامل شخصی و اجتماعی تقسیم کرد. درواقع برخی افراد به دلیل شریط فیزیکی و روحی نامناسب قادر به رقابت در بازار کار نیستند و بعضی دیگر به دلیل نداشتن مهارت‌های مختلف نمی‌توانند به طور مطلوب وارد

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

بازار کار شـوند. این مسئله به اهمیت آموزش در میزان درآمد افراد اشاره می‌کند [۲].

از نظر اقتصادی، نرخ رشـد اقتصادی کشـور و توزیع عادلانه درآمد جزو عوامل تأثیرگذار بر فقر هسـتند. براساس نظریه صف بیکاری، موقعیت هر نیروی کار در صف بستگی به بهره‌وری در آن نیـروی کار دارد. نیروی کار با کمترین میزان بهره‌وری در انتهای صف قرار دارد و امکان اسـتخدام آنها بسـتگی به رشد اقتصادی کشـور دارد که متعاقباً موجـب افزایش تقاضا بـرای نیروی کار می‌شود. افزایش رشد اقتصادی کشور، باعث ایجاد شغل‌های جدید شـده و سـاکنان امکان به دست آوردن شغل را پیدا می‌کنند و با کسب درآمد باعث افزایش درآمد سرانه شهر می‌شوند [۳]. اگرچه رشد اقتصادی کشور ممکن است باعث کاهش فقر مطلق شود، اما الزاما فقر نسبی را کاهش نمی‌دهد. وجود انواع تبعیض در پرداخت به افرادی با بهره‌وری یکسـان، مهم‌ترین عامل کاهش نیافتن فقر نسـبی اسـت [۴]. درواقع فقر یک پدیده نامطلـوب اقتصادی و اجتماعی اسـت که در نتیجه توزیع ناعادلانه درآمد ایجاد شـده است. تداوم این روند، تنش‌های اقتصادی-اجتماعی بسیار شدیدی را به همراه دارد و کل جامعه را درگیر کرده و مقابله با آن بسـیار دشوار خواهد بود [۵].

بـا توجه به اینکه موضوع فقر مقوله‌ای مهم اسـت، برای تمامی دولـت ها، کاهش فقر و بهبـود توزیـع درآمـد، امـری ضـروری و اجتناب‌ناپذیر اسـت و آنچه بیشـتر حائز اهمیت اسـت، روش این برنامه‌ریزی و شناسایی فقر است [۶]. در واقع در این برنامه‌ریزی‌ها، دولت‌ها می‌بایسـت راه‌هایی را برای شناسـایی فقـرا برگزیند کـه دهـک‌های پـایین جامعـه، اولویتِ برنامه فقرزدایی باشـند و برنامه حمایتی دولت می‌بایسـت به گونه‌ای باشدکه افرادی را که نیازمند کمک هستند، مورد حمایت قرار دهد.

تصمیم‌گیری درمورد سیاسـت‌های کاهش فقر، نیازمند تبیین ابعـاد آن و اطـلاع از میـزان گسـتردگی فقر در جامعـه و عوامل تأثیرگذار بر آن است. پس از اینکه گستره فقر و عوامل تعیین‌کننده آن مشـخص شـد، می‌توان با دید باز به تصریح اهـداف و انتخاب راهکارهـای عملی کاهش فقـر و بهبـود توزیـع درآمد اقدام کرد. کاملاً روشـن است که نداشتن شـناخت درست و دقیق فقر و ابعاد آن و فقـدان توجه کافی به عوامـل مؤثر آن در برنامه‌ریزی‌ها، منجر به سیاست‌گذاری‌های نادرست، هدر دادن منابع کمیـاب اقتصـادی، بی‌حاصل شـدن کوشـش‌ها و تداوم فقر و فاصله گرفتن از توسـعه پایدار خواهد شد [۷]. در نهایت شـناخت درست فقر، ابعاد و عوامل تعیین‌کننده آن، می‌تواند راهنمایـی برای تدوین راهکارها و برنامه فقرزدایی و به‌کارگیری بهینه منابع در سطح ملی به حساب آید. در پژوهش حاضر ابتدا مقدار ریالی خط فقر محاسـبه شده و سپس در ادامه عوامل مؤثر بر احتمال مواجهه خانوار با فقر مورد بررسـی قرار گرفت.

روش بررسی

در این مطالعه با به‌کارگیری سیسـتم مخارج خطی و براساس داده‌هـای هزینـه‌ای گروه‌های عمـده کالایی که از طـرح هزینه و درآمد خانوارهای شـهری و روسـتایی، خط فقر در سـال ۱۴۰۰ از مرکز آمار ایران اسـتخراج شـده، تخمین زده شد. سپس به‌وسیله داده‌هـای تفضیلی طـرح هزینه و درآمد، شـاخص‌های‌اندازه‌گیری فقرشـامل شاخص‌های نسـبت سرشـمار، شـدت فقـر، شاخص کاکوانی و شاخص فقر سن در سال ۱۴۰۰ محاسـبه شد و درنهایت با به‌کارگیری روش پروبیت، عوامل تعیین‌کننده فقر در سال ۱۴۰۰ مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت.

خط فقر

در مطالعـات پیرامون فقر، خط فقر نقش بسـیار کلیدی دارد و اساساً محاسـبه انواع شاخص‌های فقر منوط به محاسبه خط فقر اسـت. خط فقر ابزاری اسـت که به کمک آن فقیرها از غیرفقیرها جدا میشـوند. خطر فقر برابر است با میزان منابعی که فرد (خانوار) نیاز دارد تا به یک سـطح معینی از رفاه موسوم به آستانه فقر دست یابد. برای محاسبه خط فقر از روش هزینه نیازهای اساسی استفاده می‌شود. در این روش یک سبد مصرفی حاوی میزان معینی از کالاها و خدمات در نظر گرفته می‌شـود که با مصرف محتوای این سـبد نیازهای اساسی مصرفی فرد برآورده می‌شود. پس از تعیین محتوای این سبد، هزینه ریالی تأمین آن به عنوان خط فقر لحاظ می‌شود[۸]. یکی از روش‌ها برای تخمین نیازهای اساسی، استفاده از ضریب انگل اسـت. بدین‌ترتیب که با رگرس کردن مخارج کل(درآمد) بر مخارج غذایی، بخشی از درآمد که صرف مواد غذایی می‌شود به‌دست می‌آید و سـپس با ضرب کردن هزینه مواد غذایی در معکوس ضریب انگل می‌توان به خط فقر دسـت یافت. برای محاسبه توابع انگل از فرمول

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

زیر استفاده شده است [۹]:

$$C_{it}=\alpha + \beta_{it} M_t$$

سیستم مخارج خطی از تابع مطلوبیت استون –گری از تابع زیر به دست می‌آید [۱۰].

$$U = \sum \beta_i Log(q_i - \gamma_i)$$

$$\sum_i^n \beta_i = 1 \gamma_i \geq 0 q_i \geq \gamma_i$$

که در آن:

N= تعـداد کالا، q_i مقدار مصـرف کالای i ام، γ_i حداقل مصرف کالای i ام، U سطح مطلوبیت و β_i سهم نسبی هر کالا پس از حداکثر کردن تابع مطلوبیـت نسـبت بـه قیـد بودجه $\sum_{i=1}^{n} pi\, pi = M$ تابع تقاضا به شکل زیر محاسبه می‌شود:

$$E_{it} = p_{it} q_{it} = p_{it} y_i + \beta_i (M_t - \sum p_{jt} y_i)$$

که در آن M مخارج، P سـطح قیمت کالای i ام، piγi حـداقل مخـارج مـورد نیـاز کـالای i ام و Ei مخـارج صـرف شـده بـرای کـالای i ام در زمـان t پـس ازمحاسـبه حداقل معاش هر کالا، از محاسـبه مجمـوع حـداقل معـاش کالاهای مختلف، خط فقرقابل محاسبه است.

شاخص‌های‌اندازه‌گیری فقر

خط فقر به تنهایی قادر به توصیف الگوی فقر نیسـت، چون به ازای خط فقر در چند جامعه، شـدت فقر می‌تواند متغیر باشد. پس برای درک میزان فقر در هر جامعه، شـاخص‌هایی مطرح اسـت که نشـان‌دهنده شدت فقر است. اندازه خط فقر، میزان نابرابری درآمد در میان فقیران، متوسط در آمد آنها، تعداد کل افراد فقیر و درنهایت کل جمعیت جامعه مؤلفه‌هایی هستند که بر میزان شدت فقر مؤثر هسـتند و فرق‌هایی که میان آنهاسـت، منجر به تفـاوت در میزان شـدت فقر خواهد شـد. برخی از این شاخص‌ها در این قسمت ارائه خواهد شد [۱۱]:

۱- شاخص نسبت سرشمار

این شاخص به شکل زیر محاسبه می‌شود [۱۲]:

$$Po=Np/N$$

که در آن NP خانوار فقیر و کل خانوار جامعه است.

همچنین شاخص نسبت سرشمار به شکل زیر است:

۲- شاخص شکاف فقر

این شـاخص برپایه فاصله کلی فقرا نسـبت به خط فقر است و نشـانگر عمق فقر خواهد بود. با استفاده از این تابع شاخص می‌توان این‌گونه نوشت:

$$G_i = (Z-Y_i).I(Y_i<Z)$$

که در این معادله:

Gi= شکاف فقر فرد i ام

Yi= مخارج فرد i ام

بنابراین شاخص شکاف فقر به صورت زیر است:

$$P_1 = \frac{1}{N_p} \sum_{i=1}^{N_p} \frac{G_i}{Z}$$

این شاخص وسعت فقر را نشان می‌دهد، اما نابرابری درآمد میان افراد فقیر را مورد بررسـی قرار نمی‌دهـد و می‌تواند به این صورت بیان شود:

$$P_1 = \frac{1}{N_p} \times \frac{G}{Z}$$

که در آن

G = مجموع شکاف فقر

G بدین‌شکل تعریف می‌شود:

$$G = \sum_{i=1}^{N} Gi = \sum (Z - Yi)$$

۳- شاخص شدت فقر

این شـاخص فاصلـه فقرا تا شـکاف فقر را مورد بررسـی قرار می‌دهد، همچنیـن نابرابری در بین فقـرا را هم محاسـبه می‌کند. در واقع به این معناسـت که ضریـب بالاتری برای خانوارهای دورتر از خط فقر در نظر می‌گیرد. به‌کارگیری این شاخص نیز برای برخی شـاخص‌های غیرپـولی، دارای محدودیت‌هایی است. ایـن شـاخص می‌تواند بدین‌شکل بیان شود:

$$P_2 = \frac{1}{N_p} \sum_{i=1}^{N_p} \left(\frac{G_i}{Z}\right)^2$$

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

۴- شاخص کاکوانی

معادله شاخص کاکوانی بدین‌صورت است [۱۳]:

$$P_K = P_0\left(\frac{Z - \mu^P}{\mu}\right)$$

که در آن:

U_p= میانگین مخارج افراد فقیر

U = میانگین مخارج کل افراد جامعه

شاخص کاکوانی گویای میزان سهولت از بین بردن فقر در جامعه است. همچنین بیانگر این است که چه میزان از درآمد اشخاص معمولی باید به افراد فقیر منتقل شود تا درآمد افراد فقیر به حداقل معاش برسد و درنهایت فقر کاهش یابد [۱۴].

۵- شاخص فقر سن

شاخص فقر سن محرومیت افراد فقر جامعه را در مقابل سایر افراد مورد سنجش قرار می‌دهد که معادله آن بدین‌صورت است:

$$P_S = P_0\left[1 - (1 - G^P)\frac{\mu^P}{Z}\right]$$

که در این معادله:

Po= شاخص نسبت سر شمار

up = میانگین مخارج اشخاص فقیر جامعه

GP = ضریب جینی بین افراد فقیر و خط فقر

یافته‌ها

به‌منظور محاسبه حداقل معاش(γi) از معادله $Yit^* = \gamma i\ Xit^* + Uit^*$ بهره‌گیری شده و همچنین برای تخمین مدل از مخارج ۸ گروه هزینه‌ای درسال ۱۴۰۰ استفاده و سرانجام برآورد این مدل در جدول ۱ نمایش داده شد.

بعد از به دست آوردن γ_i و با معین بودن p_i که معرف شاخص قیمت گروه‌های کالایی است $p_i\gamma_i$ یا حداقل معاش پولی گروه‌های مختلف کالایی به‌دست می‌آید، مجموع حداقل معاش پولی گروه‌های مختلف کالایی ($\sum_i p_i y_i$) خط فقر یک خانوار شهری نمونه را نشان می‌دهد که نتایج برآوردآن طی سال ۱۴۰۰ در جدول ۲ نمایش داده شد.

جهت مشخص کردن فقر در سال ۱۴۰۰، شاخص های‌اندازه‌گیری فقر با استفاده از داده‌های تفصیلی طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی محاسبه گشته و در جدول ۳ نمایش داده شد.

برای بررسی عوامل تعیین‌کننده فقر از داده‌های تفصیلی طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و شهری بهره‌گیری شده است. در طرح هزینه و درآمد خانوارهای روستایی و شهری در سال ۱۴۰۰ از ۱۸۱۲۷ خانوار نمونه‌گیری شده و اطلاعات هزینه‌ای و سایر اطلاعات خانوار جمع‌آوری شد. باتوجه به اینکه خط فقر برای یک خانوار نمونه معادل ۷۳,۹۸۰,۰۰۰ ریال محاسبه شده، از خانوارهای شهری و روستایی نمونه، ۶۴۸۱ خانوار زیر خط فقر قرار دارند. در اینجا نیز فقر به عنوان یک متغیر مجازی در نظر گرفته خواهد شد که دو مقدار را می‌پذیرد. اگر مخارج خانوار زیر خط فقرباشد، مقدار ۱ و اگر مخارج بالای خط فقر باشد این مقدار ۰ را اختیار می‌کند. همچنین این متغیر به عنوان متغیر وابسته مدل در نظر گرفته شده و الزامی است تأثیر متغیرهای توضیحی بر این متغیر مجازی مورد بررسی قرار گیرد. برای

جدول ۱ | نتایج محاسبه توابع انگل و حداقل معاش گروه‌های مختلف

شرح	پوشاک	تفریحات	خوراک	بهداشت و درمان	مسکن	اثاثیه	کالاها و خدمات متفرقه	حمل و نقل
βi	۰/۰۵۳	۰/۰۲۹	۰/۱۴۱	۰/۱۰۹	۰/۲۱۴	۰/۰۳۷	۰/۰۵۳	۲۳۹۰/
مقدار آماره F_{Leamer}	۴/۰۳	۷/۵۸	۵/۴۱	۳/۵۷	۱۷/۲۶	۱۰/۲۷	۷/۱۳	۵/۳۸
ارزش احتمال	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جدول ۲ | نتایج محاسبه توابع انگل و حداقل معاش گروه‌های مختلف

شرح	پوشاک	تحصیلات	خوراک	بهداشت	مسکن	اثاثیه	متفرقه	حمل و نقل	خط فقر
۱۴۰۰	۴,۰۰۰,۰۰۰	۷,۵۰۰,۰۰۰	۲۵,۰۰۰,۰۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۲۲,۵۰۰,۰۰۰	۳,۴۸۰,۰۰۰	۳,۵۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۷.۳۹۸.۰۰۰

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

بررسی عوامل تعیین‌کننده فقر خانوارهای شهری و روستایی از مدل پروبیت بهره‌گیری و به کمک نرم‌افزار Stata ویرایش ۱۷ برآورد شده است. معادله رگرسیونی این مدل این‌گونه است:

$$POV_i=\beta_0+\beta_1 EDU_i+\beta_2 GEN_i+\beta_3 AGE_i+\beta_4 INC_i+\beta 5 SIZ_i+\beta_6 INSU_i+U_i$$

که در آن:

POV: متغیر فقر

خانوارهای زیر خط فقر =۱

خانوارهای بالای خط فقر =۰

EDU: میزان سطح تحصیلات سرپرست خانوار

بی‌سواد = ۱

دیپلم و کمتر از آن =۲

دیپلم تا لیسانس =۳

بالاتر از لیسانس =۴

GEN: جنسیت سرپرست خانوار

مرد = ۱

زن = ۰

AGE: سن سرپرست خانوار که به ۶ گروه سنی طبقه‌بندی شده است.

INC: تعداد افراد شاغل در خانوار

SIZ: بعد خانوار

INSU: بیمه بودن یا نبودن خانوار

نتایج مدل پروبیت گویای معنادار بودن کلی رگرسیون است. در همه خانوارهای شهری و روستایی، تمامی متغیرهای توضیحی در سطح کمتر از پنج درصد معنادار بوده و متغیرهای سطح تحصیلات، جنسیت و سن سرپرست خانوار به همراه تعداد افراد شاغل در خانوار و بعد خانوار دارای رابطه‌ای معکوس با متغیر وابسته هستند و با افزایش مقادیر این متغیرها، احتمال قرار گرفتن خانوار در زیر خط فقر، پایین می‌آید.

تحصیلات سرپرست خانوار از راه بهره‌وری، ظرفیت بالقوه درآمدزایی خانوار را افزایش می‌دهد. درخصوص جنسیت نیز می‌توان گفت که جنسیت سرپرست خانوار، بر فقر خانوار تأثیرگذار است. خانوارهایی که سرپرسن خانوار مرد است، احتمال فقر در آنها کاهش می‌یابد. همچنین افزایش شاغلان در خانوار منجر به کاهش فشار مالی و افزایش مجاری درآمدی خواهد شد، برسطح زندگی خانوارها مؤثر است و احتمال فقر را کاهش می‌دهد. همچنین باتوجه به ارتباط معکوس میان بعد خانوار و احتمال فقر، می‌توان در نظر گرفت که اثرات درآمدی از اثرات هزینه‌ای فرزندان بالاتر است و با افزایش بعد خانوار، احتمال فقیرشدن خانوار کاهش پیدا می‌کند.

برای مشخص کردن تعیین اثرات نهایی یک از متغیرهای توضیحی بر احتمال فقر خانوارهای شهری و روستایی، از تابع چگالی احتمال متغیر تصادفی نرمال استاندارد $\varphi(X\beta')$ بهره‌گیری

جدول ۳ | شاخص‌های سنجش فقر در خانوارهای روستایی و شهری در سال ۱۴۰۰

ردیف	عنوان شاخص	۱۴۰۰
۱	میانگین مخارج خانوار	۱۰۱,۲۶۵,۵۳۹
۲	خط فقر سالانه ی خانوار	۷۳,۹۸۰,۰۰۰
۳	میانگین مخارج خانوارهای فقیر	۶۴,۵۶۰,۰۰۰
۴	ضریب جینی کل خانوارها	۰/۳۷۰
۵	ضریب جینی خانوارهای فقیر	۰/۱۷۵
۶	شاخص نسبت سرشمار	۰/۲۷۲
۷	شاخص شکاف فقر	۰/۰۸۲
۸	شاخص شدت فقر	۰/۰۳۳
۹	شاخص کاکوانی	۰/۰۳۹
۱۰	شاخص فقر سن	۰/۱۱۷

جدول ۴ | نتایج برآورد مدل پروبیت عوامل مؤثر بر فقر خانوارهای شهری و روستایی

ردیف	متغیر	ضریب βk	$\varphi(X\beta')\beta_k$ (اثر نهایی در میانگین متغیر مستقل)
۱	ثابت(Cons-)	۲/۱۳	_
۲	تحصیلات سرپرست خانوار	-۰/۷۶۰	-۰/۲۳۱
۳	تعداد افراد شاغل در خانوار	-۰/۵۷۹	-۰/۱۹۹
۴	سن سرپرست خانوار	-۰/۰۸۰	۰۴۸/-
۵	جنسیت سرپرست خانوار	-۰/۱۳۲	-۰/۰۳۴
۶	بعد خانوار	-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۳
	بیمه خانوار	-۰/۷۹۰	-۰/۰۰۱۴
۷	Number of obs	۱۹۳۷۰	_
	LR chi2(5)	۳۱۱۴/۹	_
	Prob > chi2	۰/۰۰۰	_

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

شده و اثر نهایی تغییر در متغیر توضیحی در جدول ۳ نمایش داده شده است. علامت اثر نهایی بستگی به علامت β دارد و برای همه متغیرهای توضیحی منفی است. همچنین بالاترین کاهش احتمال فقر خانوارها، با میزان تحصیلات سرپرست خانوار مرتبط است. با افزایش هر پایه از سطح تحصیلات، احتمال فقر خانوار ۲۳/۱ درصد کاهش خواهد یافت. پس از آن، تعداد افراد شاغل در خانوار با کاهش احتمال ۱۹/۹ درصد، دارای بالاترین اثر در کاهش احتمال فقر خانوار است. در میان این متغیرها، بعد خانوار کمترین اثر را دارد که با افزایش کم در بعد خانوار، احتمال فقر خانوار ۰/۳ درصد کاهش خواهد یافت.

بحث

در پژوهش حاضر به‌منظور فراهم کردن اطلاعات لازم و آگاهی دادن به سیاست‌مداران برای از بین بردن فقر، خط فقر در مناطق شهری و روستایی را در سال ۱۴۰۰ برآورد شده است. برای مشخص کردن عوامل تعیین‌کننده فقر در سطح خرد، فقر به مثابه یک متغیر مجازی در نظر گرفته شد که دو مقدار را اختیار کرد. اگر مخارج خانوار زیر خط فقر باشد، مقدار یک و اگر مخارج بالای خط فقر باشد مقدار صفر خواهد بود. همچنین این متغیر وابسته مدل تلقی می‌شود که الزامی است تأثیر عوامل تعیین‌کننده فقر بر این متغیر مجازی مورد سنجش قرار گیرد که برای برآورد آن، از مدل پروبیت بهره‌گیری شده است.

نتایج این مدل نمایانگر این بود که متغیرهای سطح تحصیلات، تعداد افراد شاغل خانوار، جنسیت و سن سرپرست خانوار و بعد خانوار و بیمه بودن خانوار با متغیر وابسته دارای ارتباط معکوس هستند و با افزایش این متغیرها احتمال فقر خانوار پایین می‌آید. نتایج گویای این امر بود که بیشترین کاهش احتمال فقر خانوارها، ابتدا با تحصیلات سرپرست خانوار و سپس تعداد افراد شاغل خانوارها مرتبط است و سپس سن سرپرست، جنسیت سرپرست خانوار و در نهایت بعد خانوار به ترتیب بیشترین تأثیر را در کاهش احتمال فقر خانوارها دارند. این نتیجه باتوجه به اینکه تحصیلات سرپرست خانوار مهم‌ترین عامل در راستای کاهش فقر به حساب می‌آید، برای در نظر گرفتن در طرح‌های تحصیلات در مناطق محروم می‌تواند مؤثر واقع شود.

همچنین افزایش تعداد افراد شاغل در خانوارها منجر به کاهش احتمال فقر خواهد شد که می‌توان برنامه‌ها و طرح‌های اشتغال جوانان و مشاغل خانگی را مورد توجه قرار داد. در واقع هر فعالیتی که به وسیله آن جوانان و حتی بانوان خانه‌دار به درآمدی برسند، منجر به کاهش احتمال فقر خواهد شد [۱۵]. اوکرات و همکاران [۱۶] در پژوهشی خود داده‌های خانوار را جمع‌آوری کرده و به‌وسیله مدل لاجستیک عوامل مؤثر بر فقر را بررسی کردند. آنها نتیجه گرفتند که اندازه خانوار، تحصیلات و مهاجرت بر فقر خانوارها تأثیرگذار است که با این مطالعه سازگار است.کیمنی و همکاران [۱۷] و پرز و مور نو[۱۸] نیز همانند ماین مطالعه نتیجه گرفتند که وضعیت فقر با سطح تحصیلات، اشتغال در بخش کشاورزی و بعد خانوار دارای ارتباط معنادار است. همچنین شوشتریان [۱۹] و محمدی [۲۰] نیز با روش‌های مشابه در سال‌های مختلف خط فقر خانوارهای شهری و روستایی به صورت استانی محاسبه کردند. رضایی [۲۱] نیز در مطالعه خود با استفاده از روش‌های بیزی نشان داد که همبستگی ۳ متغیر درون‌زای وضعیت فقر و درآمد خانوار و همچنین وضع فعالیت اقتصادی سرپرست خانوار قویاً معنادار و کاملاً متفاوت است. همچنین بخت سطوح پایین فقر و دهک درآمد با افزایش سن، بالا رفتن سطح تحصیلات سرپرستان خانوار و افزایش تعداد افراد با درآمد خانوار کاهش می‌یابد. در تمامی پژوهش‌های صورت گرفته، عوامل مؤثر بر فقر در شهرها و استان‌های مشخصی مورد مطالعه قرار گرفته بود که می‌توان گفت از جامعیت کافی برخوردار نبودند.

نتیجه‌گیری

باتوجه به یافته‌های پژوهش، جنسیت سرپرست خانوار در کاهش فقر مؤثر است. بنابراین با طرح‌ها و سیاست‌های حمایت از زنان سرپرست و فراهم کردن شرایط برای مشارکت مؤثر اقتصادی زنان سرپرست، می‌توان منجر به کاهش این اثر شد. نتایج نشان‌دهنده این امر بود در خانوارهایی که سرپرست دارای سن پایین‌تری است، احتمال فقر افزایش می‌یابد. بنابراین حمایت بیشتر از جوانان و ایجاد شرایط مساعدتر به‌منظور اشتغال آنها، می‌تواند بسیار مؤثر واقع شود. افزایش سطح و عمق پوشش بیمه‌ای نیز در کاهش فقر مؤثر خواهد بود. همچنین بالا بودن بعد خانوار در میان خانوارهایی که در بالای خط فقر قرار دارند، نشان‌دهنده این امر است که یکی از انگیزه‌های کنترل جمعیت، وضعیت بد اقتصادی خانواده‌هاست. در این مورد

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]

الزامی است تا از راه آموزش‌های وسیع و تبیین شیوه ارتباط منافع خانوارها با منافع جامعه، زمینه‌های فرهنگی مورد نیاز به‌منظور کنترل جمعیت، به‌خصوص در میان اقشار با درآمد پایین جامعه، ایجاد شود.

تشکر و قدردانی: نویسندگان این مقاله بر خود لازم می‌دانند از کمک‌های معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، نهایت تشکر را داشته باشند.
تأییدیه اخلاقی: این مقاله حاصل بخشی از رساله دکترای تخصصی در رشته علوم اقتصادی است که با کد ۱۶۲۶۵۴۶۰۵مورد تأیید دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران قرار گرفت.
تعارض منافع: در پژوهش حاضر هیچ‌گونه تعارض منافعی وجود ندارد.
سهم نویسندگان: طراحی پژوهش و تحلیل داده‌ها به سهم برابر توسط نویسندگان انجام شده است. جمع‌آوری داده توسط حسن ورمزیار و نگارش و اصلاح مقاله به وسیله علی اکبر فضائلی و تقی ترابی‌آماده صورت گرفته است.
منابع مالی: مطالعه حاضر مورد حمایت مالی قرار نگرفته است.

References

1. Barati MA, Ebrahimi Salari T. Factors affecting the poverty through the female-headed households in Iran. Social Welfare Quarterly. 2018;18(68):43-85. [Persian]
2. Ghazanfari Aghdam K, Mila ELmi Z. Analysis of the Factors that Create Poverty in Iran through the Pseudo-Panel Data Approach. Journal of Economic Policy. 2019;11(21):25-53. [Persian]
3. Eslamian A, Takaffoli M, Musavi MT, Arshi M. Systematic Review of the Presented Articles in Second National Conference of Social Problems of Iran. Social Welfare Quarterly. 2018;18(68):78-135. [Persian]
4. Torabi Kahlan P, Navvabpour H, Bidarbakht Nia A. Missing aspects of poverty: the case of multidimensional poverty in Iran. J Poverty. 2022;26(5):424-37. doi: 10.1080/10875549.2021.1925806.
5. Assadzadeh A, Paul S. Poverty, growth, and redistribution: a study of Iran. Rev Dev Econ. 2004;8(4):640-53. doi: 10.1111/j.1467-9361.2004.00258.x.
6. Ataguba JE-O, Day C, McIntyre D. Explaining the role of the social determinants of health on health inequality in South Africa. Glob Health Action. 2015;8(1):28865. doi: 10.3402/gha.v8.28865.
7. Maleki A. Sociological analysis of policies to reduce poverty and social inequality in development plans (Policy solutions and recommendations in compiling the seventh development plan. Quarterly Journal of Social Development. 2023;17(3):35-78. [Persian]
8. Farhad K, Khalil H. Measuring poverty indicators based on nutritional performance of Iranian households. Journal of Economic Research. 2009;9(3):205-31. [Persian].
9. Ma B, Cai Z, Zheng J, Wen Y. Conservation, ecotourism, poverty, and income inequality–A case study of nature reserves in Qinling, China. World Dev. 2019;115:236-44. doi: 10.1016/j.worlddev.2018.11.017.
10. Alkire S, Fang Y. Dynamics of multidimensional poverty and uni-dimensional income poverty: An evidence of stability analysis from China. Soc Indic Res. 2019;142:25-64. doi: 10.1007/s11205-018-1895-2.
11. Kakwani N, Son HH. Global poverty estimates based on 2011 purchasing power parity: where should the new poverty line be drawn?. J Econ Inequal. 2016;14:173-84. doi: 10.1007/s10888-016-9322-x.
12. Kakwani N. New global poverty counts. Asian Dev Rev. 2007;24(2):17-37. doi: 10.1142/S0116110507500072.
13. Kakwani N. Issues in setting absolute poverty lines. Asian Development Bank, 2003.
14. Jolliffe DM, Mahler DG, Lakner C, Atamanov A, Tetteh Baah SK. Assessing the Impact of the 2017 PPPs on the International Poverty Line and Global Poverty, 2022. doi: 10.1596/1813-9450-9941.
15. Harandi F, Jamshidi F. The effects of household and individual characteristics on the urban and rural women's employment probability. Knowledge and Development. 2008;15(23):191-205.
16. Okurut FN, Odwee JJ, Adebua A. Determinants of regional poverty in Uganda, 2002.
17. Geda A, De Jong N, Mwabu G, Kimenyi M. Determinants of poverty in Kenya: A household level analysis. Institute of Social Studies and the Kenya Institute for Public Policy Research and Analysis. 2001;347:1-20.
18. Perez-Moreno S. Financial development and poverty in developing countries: a causal analysis. Empir Econ. 2011;41:57-80. doi: 10.1007/s00181-010-0392-5.
19. Shushtarian A. Investigating the institutional determinants of rural poverty with an emphasis on women's rural cooperatives in Fars province, Agricultural Economics ;2007;No(3)[In persion].
20. Mohamadi S, Sayemiri A, Gorji H. The Measurement of the Minimum Cost of Living Using LES in Ilam Province. Iranian Journal of Economic Research. 2007;9(31):165-88. [Persian]
21. Rezaei Ghahroodi Z, Ganjali M, Eftekhari Mahabadi S. Investigation of Simultaneous Effect of Some Factors on Poverty and Income of the Household and the Head of Household's Economic Activity Status. Monetary and Financial Economics. 2013;20(6):171-89. [Persian]

[DOI: 10.66224/ihio.6.3.173]